

Socialmedicinsk tidskrift

Sjuttioandra årgången häfte 8 1995

Redaktion:

Claes-Göran Westrin, redaktör och ansvarig utgivare
Ann Appelgren, redaktionssekreterare

Stiftelsen Socialmedicinsk tidskrifts styrelse:

Peter Allebeck, professor i socialmedicin, Göteborg
Per Bjurulf, professor i socialmedicin, Linköping
Lars-Olov Bygren, professor i socialmedicin, Umeå
Jan Ekholm, professor i medicinsk rehabilitering, Stockholm
Gunnar Grimby, professor i medicinsk rehabilitering, Göteborg
Sven-Olof Isacson, professor i socialmedicin, Malmö
Leif Svanström, professor i socialmedicin, Stockholm

Familjen som jordmån för barns hälsa och utveckling

År 1994 proklamerades av FN som internationellt familjeår. Tanken bakom detta slags proklamationer är att synliggöra utsatta grupper och stimulera till särskilda insatser och handlingsplaner just för dem. Det är också en förhoppning att samhället i stort skall uppmärksammas på den särskilda gruppens problem tack vare att den får ett eget år.

I Sverige bildades i januari 1994 en kommitté för FN:s familjeår. Kommittén förlades till Socialdepartementet, och regeringen beviljade medel för utvecklingsverksamheter med anknytning till familjeåret. Departementschefens förhoppning var att medlen skulle komma att stödja sådana insatser som kunde få bestående verkningar.

Vid Läkaresällskapets riksstämma i december 1994 behandlades temat "Familjen som jordmån för barns hälsa och utveckling" vid ett särskilt symposium, lett av barnhälsovårdsöverläkaren i Uppsala Claes Sundelin. Symposiet födde idén till föreliggande temanummer av Socialmedicinsk tidskrift.

Numret handlar alltså om familjen som jordmån för barns hälsa och utveckling. Jan Trosts, Claes Sundelins, Per-Anders Rydelius' och Urban Janlerts bidrag utgörs av motsvarande föredrag vid symposiet. De övriga artiklarna är nyskrivna.

Inför ett sådant tema som familjens roll för barns hälsa och utveckling måste först ett par enkla konstateranden göras. För det första det självklara att något slags familj har alla barn. Livet börjar i en mindre krets av känslomässigt viktiga personer. Detta gäller även barn som växer upp i andra konstellationer än den vanliga kärnfamiljen.

Familjen är dessutom, för det andra, oundgänglig för det lilla barnets hälsa, utveckling och glädje. De allra flesta barn kan inte få någon gynnsammare grogrund för sin utveckling än den egna biologiska familjen.

Men familjetemat ger också upphov till en rad frågor: Spelar det någon roll hur familjen ser ut? Vad betyder det om det är en annan familj än barnets egen? Hur

skall en familj vara beskaffad för att fungera riktigt bra? Vi vet ju att så gott som inga medlemmar i en familj kan undgå att ibland göra varandra illa. Det hör till livets grundvillkor. Men när blir förhållandena i en familj så skadliga att barnets utveckling och hälsa äventyras?

Av lätt förstådda skäl har det inte varit möjligt att reda ut alla sådana frågor inom ramen för detta temanummer. Däremot har numrets syfte varit att i någon mån problematisera familjen. Problematiseringens huvudlinjer är för det första att familjebegreppet inte är entydigt, för det andra att man kanske bör vara något på sin vakt mot att romantisera familjen alltför mycket. Även i ett sammanhang där man gärna vill lyfta fram familjens positiva funktion kan det vara viktigt att framhålla att samhällets minsta cell bör vara individen och inte familjen.

Den "vanliga" familjen är egentligen en konstruktion som knappast existerar. Detta klargörs i Jan Trosts artikel, som bl a redovisar skilda innebörder av familjebegreppet inom vetenskap, lagstiftning och i dagligt tal. Många slags konstellationer kan fungera som goda jordmåner för barn. Att så är fallet framgår av Michael Bohmans studier av svenska adoptivbarn. Enligt vad Bohman funnit i longitudinella undersökningar har adoptivbarn goda utsikter att klara sig i samhället, både i jämförelse med fosterbarn och med barn i biologiska men icke-optimala miljöer.

Ännu idag finns samband mellan familjens sociala bakgrund och barnets hälsa. Sålunda visar Claes Sundelin hur sociala bakgrundsfaktorer på komplicerade sätt samvarierar med en rad variabler - tillväxt, dödlighet, skolanpassning mm - till de underprivilegierades nackdel.

Familjetemat varieras ytterligare i Ulf Jansons artikel om familjen som resurs för barn med funktionshinder. Här diskuteras hur det professionella stödsystemet kan agera för att både vara till hjälp för familjen och samtidigt undvika att inkräkta på det som måste få vara föräldrarnas egen uppgift: barnets primära socialisation.

Familjär dysfunktion av skilda slag behandlas i flera av artiklarna. Detta är ett sätt att problematisera familjen. Ett stort antal barn har idag erfarenhet av att föräldrarna separerar eller skiljer sig. Psykiska reaktioner på föräldrars skilsmässa har studerats av Marie Wadsby och Carl Göran Svedin, som funnit en liten ökning i belastning hos barn till skilda föräldrar två år efter skilsmässan. En särskild riskgrupp tycks utgöras av pojkar som ännu inte fyllt 5 år vid skilsmässan.

Magnus Kihlbom skildrar hur familjens känslomässiga samspel förhåller sig till barnets psykiska hälsa och utveckling. Innebörden i begreppet "psykisk hälsa" enligt Sigmund Freud reds ut, och Kihlbom understryker vikten av att tidigt stödja föräldrar som har svårigheter i sin relation till barnet.

Andra former av familjedysfunktion behandlas av Per-Anders Rydelius och Urban Janlert. Rydelius diskuterar samband mellan psykopatologiska reaktioner hos barn och ogynnsamma faktorer i barnens hemmiljö, t ex psykiska besvär och missbruk hos föräldrarna. Urban Janlert fokuserar föräldrars arbetslöshet och visar hur även barnen indirekt kan drabbas när en förälder mister sitt arbete. Man har t ex kunnat visa att barn i arbetslösa familjer löper större risk för plötslig spädbarnsdöd och dålig tandhälsa.

Avslutningsvis skisserar Dagmar Lagerberg en modell för familjers sätt att fungera, grundad på begreppen hierarki och jämlikhet, distans och intimitet.

Dagmar Lagerberg

Gästredaktör för detta temanummer är Dagmar Lagerberg, docent i samhällsmedicinsk forskning om barn och verksam vid Barnhälsovårdens centrala länsenhet, Akademiska sjukhuset, Uppsala.

Temanumret har möjliggjorts genom ekonomiskt stöd från Kommittén för FN:s familjeår.